

УДК 811.112'2-25

КОМУНІКАТИВНІ ФУНКЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ У ПЕРСОНАЖНОМУ ДІАЛОЗІ

Оробінська Р.В., к. філол. н.,
старший викладач кафедри германської філології
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

У статті представлено результати дослідження комунікативних функцій загальних питальних речень у німецьких художніх фільмах; визначено структурно-семантичні моделі, на основі яких вони реалізуються в персонажному мовленні; схарактеризовано вплив позамовних факторів на функції питальних речень.

Ключові слова: речення, питальне речення, інтеррогативне висловлювання, структурно-семантична модель.

В статье представлены результаты исследования коммуникативных функций общих вопросительных предложений в немецких художественных фильмах; определены структурно-семантические модели, на основе которых они реализуются в персонажной речи; охарактеризовано влияние внеязыковых факторов на функции вопросительных предложений.

Ключевые слова: предложение, вопросительное предложение, общее вопросительное предложение, интеррогативное высказывание, структурно-семантическая модель.

Orobinska R.V. COMMUNICATIVE FUNCTIONS OF GENERAL INTERROGATIVE SENTENCES IN THE CHARACTER'S SPEECH

The article presents the results of the study of communicative functions of general interrogative sentences in the personal dialogue of German feature films. The sentence is considered as a unit of the language and speech level, realizing itself on the basis of traditional grammar rules and verbalizing interrogative saying, which is aimed at confirming or refuting information known by both communicators. The general interrogative sentences means as a tool of opening of an information lacuna in a dialogue, forcing the interlocutor to show the reaction. In the course of the study of language material, it was discovered that the implementation of the information request in the dialogue is carried out with the help of simple, complex subordinial or coordinial and elliptical structures of general interrogative sentences, some of which correspond to the rules of traditional grammar, and some have a broken structure of the predicative center. The change in the positions of the subject and the predicate in the sentence of this communicative type is used to give expression to expressiveness. With the help of inventory all the revealed predicative structures of general questioning sentences, the main structural-syntactic models are revealed, on the basis of which they realise themselves in the dialogue. The study of the sentence in the context of language and non-linguistic factors that influence its expression in personal dialogue has allowed to define the entire spectrum of communicative functions that they realize. As a result, it has been established that in the character speech they are used primarily to clarify certain, partly known information, however, in some cases such statements are used for the implementation of other communicative functions, in particular, the expression of requests, sentences, activating the interlocutor to act similar.

Key words: sentence, interrogative sentence, interrogative statement, structural-semantically model.

Сучасний етап лінгвістичних досліджень характеризується інтересом до вивчення вербальної комунікації. Саме тому в центрі дослідницької уваги вчених перебуває речення як одиниця мови та мовлення, що реалізує змістовно завершену інформацію та володіє певною синтаксичною будовою. Із носія потенційного змісту в діалозі речення перетворюється на засіб реалізації конкретних комунікативних намірів [1, с. 112–115; 4, с. 164; 5, с. 163].

Основним засобом запиту інформації у мовленні слугують інтеррогативні висловлювання. Для реалізації інтеррогативного висловлювання, що виражає запит інформації, зміст якої частково відомий мовцеві та потребує підтвердження або спростування, використовується загальне питання [3, с. 123].

Метою статті є дослідження комунікативних функцій загальних питальних речень у діалозі персонажів художніх фільмів. Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) визначити структурні моделі реалізації загальних питальних речень у персонажному мовленні; 2) схарактеризувати функції цих речень у діалозі персонажів сучасного німецького кіно.

Об'єктом дослідження в статті є загальні питальні речення, предметом – комунікативні функції цих речень у персонажному мовленні.

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній проведено ревізію наукових поглядів учених-германістів щодо особливостей змісту та структури загального питального речення та визначено їх функціональні особливості. Дослідження проведено на матеріалі мовлення персонажів німецького кіно.

Вивченням особливостей синтаксичної будови та функціонування загальних питальних речень у німецькій мові займалися Р. Бойерле та Т.Е. Ціммерман, К. Бост, Е. Кьоніг, Й. Шмідт-Редефельдт, М. Райс, М. Штехер, Л.А. Остроухова, Т.В. Титаренко, Л.Г. Фрідман та інші.

У мовленні загальні питання, як правило, вживаються в ініціативних репліках, що відкривають інформаційну лакуну. Крім запити інформації, вони можуть вживатися з метою **уточнення інформації**, зміст якої частково відомий співрозмовникові, але він бажає знати її детальніше, вираження **ненав'язливого прохання** або **занепокоєння, здивування, запрошення** тощо.

Інтеррогативні висловлювання у мовленні вербалізуються за допомогою предикативних структур питальних речень, основою для яких є структурно-семантична модель **V+N+Si?**, де V – дієслово-присудок, N – підмет, Si – ситуація мовлення. Іншими елементами, що здатні доповнювати структуру речення, є E (Ergänzung) – другорядний член речення і K – сполучник.

Аналіз зібраного матеріалу засвідчив, що інтеррогативні речення, які реалізуються на основі структурно-семантичної моделі **V+N+Si?**: *Fühlen sie sich nicht gut?* (Das Experiment, 00:12), у діалозі вживаються для висловлення **запиту інформації**, вираження **ненав'язливого прохання** або **занепокоєння**.

Прикладом реалізації прямого питання слугує речення *Sind Ihnen Westkontakte Ihres Mannes bekannt?* (Good Bye, Lenin, 00:02), реалізованого співробітником спецслужб щодо дружини розшукуваного ними чоловіка. Ставлячи питання, службовець намагається отримати вичерпну інформацію про зрадника батьківщини, тобто його метою є **запит інформації**, що потребує підтвердження або спростування.

Речення, що реалізовано за принципами вказаної структурно-семантичної моделі, вживаються також для висловлення **занепокоєння**. У таких випадках питання має риторичний характер і вживається для того, щоб змусити співрозмовника задуматися над причинами і наслідками його дій. Прикладом слугує речення *Ist etwas los mit dir?* (Lola rennt, 00:16), за допомогою якого дорослі чоловіки, помітивши змучений вигляд маленького хлопчика, намагаються з'ясувати причини такого його стану. Питання виражає **занепокоєння** одного зі співрозмовників станом хлопчика.

Висловлення **прохання** за допомогою питальних речень здійснюється тоді, коли мовець прямо запитує у співрозмовника про можливість надання йому допомоги.

Вербалізатором таких намірів є дієслово *helfen*, яке прямо вказує на необхідність сторонньої допомоги. Наприклад, для того щоб попросити в батька грошей, Лола намагається переконатись у тому, що чоловік готовий їй допомогти: *Hilfst du mir, ja?* (Lola rennt, 00:24). Питання Лоли, що спрямоване на з'ясування готовності батька допомогти їй, сприймається як **прохання**.

Речення, що реалізовані на основі моделей: **N+V+Si?**: *Sie sind verletzt?* (Das Experiment, 00:12) та **E+V+N+Si?**: *Sevilla, hier bist du?* (Good bye, Lenin, 00:04), виконують своєрідні комунікативні функції. Залежно від цього на їх позначення використовуються різні назви. Й. Ербен називає їх *Bestätigungssuchende Aussage* [6]. Зважаючи на особливості синтаксичної будови цих речень, називаємо їх питальними реченнями із прямим порядком слів.

Такі речення вживаються в ситуаціях, що вимагають підтвердження або спростування певної інформації [2, с. 64]. У мовленні вони виконують п'ять комунікативних функцій: **уточнення інформації, дотримання норм етикету спілкування, заспокоєння сумління, зменшення наказової дії повідомлення, імпліцитне змушення діяти**.

Уточнення інформації за допомогою питальних речень здійснюється в тому разі, коли мовець упевнений у її точності, але ситуація спілкування вимагає підтвердження цього. Зокрема, встановлюючи особисті дані затриманих осіб, слідчий помітив, що обоє мають однакові прізвища. Зважаючи на це, він намагається уточнити характер їхніх родинних зв'язків: *Fräulein Sophia Magdalena Scholl und Herr Franz Fritz Scholl aus Ulm? Sie sind Geschwister?* (Sophie Scholl. Die letzten Tage, 00:11). На підтвердження своїх здогадок чоловік **уточнює** цю інформацію безпосередньо в молодих людей.

У певних ситуаціях спілкування реалізація питального висловлювання вимагає необхідності **дотримання культури спілкування**: *Okay, Jungs, das ist Juli. Alles klar? Zwei große Bier. Du trinkst auch 'n großes, oder?* (Im Juli, 00:31).

Після того, як Лео замовив по келиху пива для себе та своєї супутниці, він раптом подумав, що, можливо, Юлі не п'є пива. Щоб не поставити дівчину в незручне становище, чоловік вирішив поцікавитись у неї: *Du trinkst auch 'n großes, oder?* Вживаючи це речення, мовець не ставить собі за мету дізнатись про звички Юлі, а лише забезпечує умови **етичного поводження** з дівчиною.

Крім розповідних, основою питальних висловлювань можуть слугувати імперативні речення. З їхньою допомогою мовці

зменшують наказову дію свого повідомлення. Щоб досягти цієї мети, жінка супроводжує своє висловлювання питальною інтонацією: *Lisa. Aufwachen. Süße. Geh in dein Bett, ja?* (Mondscheinkinder, 00:13). Для нівелювання жорсткої авторитарності висловлювання і зм'якшення його змісту жінка використовує частки „ja?“ та „ok“, які вживаються в ролі запитання про змогу виконати певну дію.

Питальна частка також є одним із засобів висловлення **пропозиції**. Прикладом слугує розмова сина й матері, яка як розвагу для сина пропонує йому поїхати вранці на прогулянку: *Ich weck dich ganz früh. Wir machen einen Ausflug, ja?* (Mondscheinkinder, 00:37). Метою жінки є зацікавлення сина. Тому вона використовує найбільш ліберальну форму вираження речення, що не є прямим питанням, декларацією або наказом, а виражає пропозицію.

Еліптичні речення. Смислові слова, які виражають еліптичне речення, спрямовані **уточнити інформацію**, а службові частини мови – **активізувати мовленнєву діяльність** мовця. Зокрема, **уточнюючи** зміст тієї частини повідомлення, яка для неї залишилась незрозумілою, Лола намагається з'ясувати подальші наміри Мані.

Mani: Dieser Penner hat sie. Und der sitzt jetzt schon im nächsten Flieger nach Florida oder Hawai oder Hongkong oder Ulan-Ude, was weiß ich denn.

Lola: Und Ronnie?

Mani: Der bringt mich um, Lola (Lola rennt, 00:13).

Щоб з'ясувати загрозу, яка походить від цього чоловіка, Лола намагається уточнити, на що він здатен.

Сполучники використовуються з метою стимулювання розпочатої бесіди заради активізації мовленнєвої діяльності співрозмовника. Зокрема, у фільмі „Lola rennt“ питальний сполучник *dann* вживається Мані як засіб підштовхування Лоли до роздумів стосовно вирішення його проблеми.

Lola: Ey, du machst gar nichts. Du bleibst genau da und ich komm jetzt.

Mani: Und dann?

Lola: Dann helf' ich dir (Lola rennt, 00:14).

Мані намагається зрозуміти, що задумала дівчина. Він активізує її мовленнєву діяльність за допомогою питального речення „und dann?“. Цю ж саму комунікативну функцію виконують загальні питання, утворені на основі складносурядних речень (альтернативні питання): **V+N, oder V+N?**: *Willst du oder willst du nicht?* (Im Juli, 01:13) або **N + V, oder N + V?**: *Sie schlafen können, oder wollen Sie heute mal spazieren gehen?* (Der Experiment, 00:05). Указуючи на

необхідність вибору одного із зазначених предметів або видів діяльності, мовець таким чином стимулює його до продовження розпочатої справи. Зокрема, для того, щоб розрадити психічно хворих пацієнтів, лікар намагається зацікавити їх, пропонуючи на вибір кілька видів діяльності, які вони можуть виконати самостійно: поспати або прогулятися: *Sie schlafen können, oder wollen Sie heute mal spazieren gehen?* (Der Experiment, 00:05). Речення вербалізує наміри лікаря зацікавити пацієнтів, активізувати творчу та фізичну діяльність.

Складні структури питальних речень вживаються за потреби за будь-яку ціну отримати інформацію. Вони націлені на висловлення: **риторичного** або, навпаки, **надзвичайно важливого питання** у випадках зацікавленості мовця отримати відповідь. Вживання складних речень на позначення питального висловлювання зумовлене необхідністю реалізувати певні комунікативні програми. **Складносурядні речення** використовуються в тих випадках, коли структура простого речення не задовольняє комунікативні потреби мовця.

Речення, що реалізують себе на основі структурно-семантичної моделі **N+ V+Si, (K) V+N+Si?**: *Wir gehen in die Nervenklinik, Hans, kommst du mit?* (Sophie Scholl. Die letzten Tage, 00:09), вживаються у тих ситуаціях, коли до самого питання мовцеві необхідно попередньо підготувати співрозмовника. У таких випадках питання вживається у функції запрошення або пропозиції.

Наприклад, щоб дізнатись про наміри Ханса піти разом до неврологічної клініки, Трауте спочатку повідомляє, що вона з братом саме йдуть туди, а вже потім дівчина пропонує піти разом із ними: *Wir gehen in die Nervenklinik, Hans, kommst du mit?* (Sophie Scholl. Die letzten Tage, 00:09)

Перша частина речення: *wir gehen in die Nervenklinik, Hans, kommst du mit?* містить інформаційне підґрунтя для подальшого питання, а друга – саме питання. Загалом речення виконує функцію запрошення.

Речення, які містять дві питальних основи: **V+N+Si, (K) V+N+Si?**, вживаються для висловлення здивування мовця. Не сподіваючись на пробудження мами після коми, син намагається дізнатися про стан її здоров'я: *Hörst du mich, Mama, wächst du auf?* (Good bye, Lenin, 00:22).

Під впливом емоцій мовець просто не контролює ситуацію, яка з ним трапилась: він хоче негайно дізнатися про стан мами. Його речення *hörst du mich, mama, wächst du auf?* містить одразу кілька питань, що є наслідком здивованості раптовим пробудженням мами.

Функції складнопідрядних питальних речень визначаються кількістю висловленої інформації в головній та підрядній частинах. Так, структурно-семантична модель: **V+N+Si, K N+Si+V?**: *Soll das der Widerstand gegen das Großdeutsche Reich sein, das ganz Europa in Griff hat?* (Sophie Scholl. *Die letzten Tage*, 00:11), у котрій підрядна частина розширює зміст головної, вживається для вираження питання, яке має значну інформаційну цінність для мовця. Вказівка на фактичні дані в питанні надзвичайно важлива для слідчого, адже від точності поставленого ним питання та отриманої відповіді залежить доля людини. Тому, щоб отримати точну інформацію, Мор формулює своє питання із залученням всіх відомих йому фактів щодо цієї події.

Отже, функції інтеррогативних висловлювань у персонажному діалогічному мовленні визначаються структурно-семантичним характером будови загального питального речення та особливостями комунікативної ситуації, в межах яких вони вербалізуються. У персонажному мовленні сучасних німецьких художніх фільмів загальні питальні речення вживаються переважно з метою уточнення певної, частково відомої інформації. Проте в деяких випадках такі висловлювання використовуються для реалізації інших комунікативних функцій, зокрема, висловлення прохання, пропозиції, імплі-

цитного змушення діяти, активізації співрозмовника тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Глазкова Т.Ю. Грамматические особенности немецкой разговорной речи в языке комедий: дис. ... канд. филол. наук, спец.: 10.02.04 «Германские языки». М., 2004. 179 с.
3. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка: [уч. пос. для студентов]. М.: «Флинта», 2004. 238 с.
4. Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.И. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. М.: Вышш. школа, 1981. 283 с.
5. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / Новое в зарубежной лингвистике. 1986. Вып. 17. С. 151–169.
6. Erben J. Abriß der deutschen Grammatik. Berlin: Akademie-Verl, 1964. 316 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. *Das Experiment*, Regie : Oliver Hirschbiegel. Deutschland: Fanes Film, Senator Film Produktion GmbH, Seven Pictures, Typhoon AG, 2001. 119 Min.
2. *Good bye, Lenin!* (Spielfilm), Regie: Wolfgang Becker Deutschland. Produktion: X Filme / WDR / ARTE, 2003. 120 Min.
3. *Im Juli*, Regie: Fatih Akin. Deutschland: Bavaria Film International, Wüste Filmproduktion mit Filmförderung Hamburg, 2000. 95 Min.
4. *Mondscheinkinder* (Spielfilm), Regie: Manuela Stacke. Deutschland: Mathias Film Luna Film, 2006. 87 Min.
5. *Lola rennt* (Spielfilm), Regie: Tom Tykwer. Deutschland: X-Filme / Creative Pool/ WDR/ arte, 1998. 81 Min.
6. *Sophie Scholl – Die letzten Tage* (Spielfilm), Regie : Marc Rothemund. Deutschland: Goldkind Filmproduktion GmbH & Co. KG (München), Broth Film (München), Baden-Baden, 2005. 116 Min.